

W indyjskim domu

Indie to siódme co do wielkości i drugie pod względem liczby ludności państwo świata, leżące w czterech strefach klimatycznych, obejmujące cały Półwysep Indyjski, oddzielony od kontynentu azjatyckiego Himalajami i Karakorum. Kraj ten znany jest z długiej i bogatej historii, niezwyklej kultury, wciąż żywych tradycji, a przede wszystkim niebywalej różnorodności, którą dostrzega się w każdym wymiarze codziennego życia, nawet w budowaniu domów.

Indie to swoista mozaika etniczno-językowa i wyznaniowa. Na ulicach całego kraju można usłyszeć ponad tysiąc różnych języków i dialektów, a w wielu nawet niewielkich miejscowościach zobaczyć obok siebie hinduską świątynię, buddyjski klasztor, muzułmański meczet czy katolicki kościół. Religia, jako istotny komponent życia każdego mieszkańca w sposób znaczący wpływa na podziały społeczne. W Indiach nadal funkcjonuje, choć prawnie został zakazany, wywodzący się z hinduizmu system kastowy. Przynależność do danej kasty nabywana jest automatycznie poprzez urodzenie, nie można jej uzyskać w żaden inny sposób. Często również kasty wyznaczają konkretne profesje i uniemożliwiają awans społeczny. Tak restrykcyjny, funkcjonujący przez wieki, system podziału społeczeństwa doprowadził w Indiach do zauważalnych obecnie na każdym kroku głębokich kontrastów, szczególnie w sferze materialnej. W kraju dostrzec można zarówno skrajną biedę, jak i ogromny przepych i bogactwo. Niezależnie jednak od pochodzenia, pozycji społecznej i majątności, podstawową i najważniejszą komórką społeczną w Indiach jest rodzina. Z wyjątkową starannością dba się o więzi rodzinne na wszystkich stopniach pokrewieństwa, a członkowie wielopokoleniowej rodziny, która zazwyczaj jest bardzo liczna i silnie ze sobą związana, często mieszkają razem pod jednym dachem.

Każdy indyjski dom jest zatem odzwierciedleniem niezwyklej indyjskiej różnorodności. Z jednej strony jego kształt zależy od statusu społecznego i stanu zamożności mieszkańców. Z drugiej na jego wygląd wpływ ma również wyznawana przez daną rodzinę religia, wielopokoleniowe tradycje i rodzinne obyczaje. Z trzeciej natomiast wszystko uwarunkowane jest przez panujący wokół klimat i dostępne w danym regionie materiały budowlane.

Budowanie domu

Przegląd indyjskich domów, sposobów ich projektowania i wykonania, użytych materiałów budowlanych, zastosowanych rozwiązań i konstrukcji w pełni pokazuje jakim niezwyklej tygłem kulturowym są Indie. Każdy dom jest ściśle związany z miejscem, w którym jest budowany. W zależności od tego czy jest to żyjąca od pokoleń według lokalnych tradycji wieś, czy wielkie

kosmopolityczne, czerpiące wzorce z Zachodu miasto, czy miejscowość położona nad morzem, nad rzeką, na skraju pustyni czy może w wysokich górach. Ogromny wpływ na wygląd domu ma również status, majątność oraz poziom wykształcenia mieszkającej w nim rodziny. Na kształt natomiast wpływa przede wszystkim klimat: jak często pada w danym miejscu deszcz, czy bywa bardzo gorąco, czy może wręcz przeciwnie - temperatura spada poniżej zera. W Indiach wszystkie te aspekty mają istotne znaczenie i swoje odzwierciedlenie w budowanych i zamieszkiwanych domostwach.

Najwięcej kontrastów dostrzec można w bardzo gęsto zaludnionych indyjskich miastach. W Mumbaju największej indyjskiej aglomeracji część ludzi mieszka w pięknych wystawnych pałacach, podczas gdy niektórzy nie mają w ogóle dachu nad głową i śpią na ulicy, nawet całymi rodzinami. Wszędzie tuż obok najuboższych, często starych dzielnic powstają willowe enklawy, a przy wielkich strzeżonych osiedlach wyrastają wciąż nowe slumsy. Miejskie domy są zatem bardzo różnorodne. Mogą to być wykonane z najdroższych materiałów luksusowe wille, budowane ze szkła i stali nowoczesne apartamentowce, murowane wielopiętrowe kamienice, które notorycznie wyglądają tak, jakby były w trakcie remontu, bądź po prostu rozpadu, czy ledwo stojące baraki, posklejane z blachy falistej, folii i innych użytecznych, znalezionych na ulicy śmieci.

W Mumbaju najbardziej pożądanymi w uboższych dzielnicach domami są kamienice zwane *chawls*. Są to kilkupiętrowe czynszowe budynki, w których na każdym piętrze znajduje się kilka mieszkań, składających się zwykle z jednego pokoju, pełniącego jednocześnie funkcję sypialni i kuchni. Toalety w nich są natomiast wspólne dla wszystkich mieszkańców piętra. Mieszkania w *chawls*, jak i w innego rodzaju blokowiskach są zazwyczaj ciasne, o bardzo niskim standardzie, a przy tym stosunkowo drogie. Wszystkie biedniejsze dzielnice są niesamowicie zatłoczone, całe kilku czy nawet kilkunastoosobowe rodziny mieszkają na bardzo niewielkiej przestrzeni, ten ścisk i tłok odczuwa się na każdym kroku, nawet spacerując po ulicy.

Dzielnice willowe są natomiast spokojniejsze, zadbane i otoczone zielenią, niewiele osób przemieszcza się po nich pieszo. Stawiane w nich domy posiadają zazwyczaj co najmniej kilka sypialni, gustowne wnętrza, parkingi dla luksusowych samochodów i specjalne przybudówki dla służby. Większość budynków, willi i apartamentowców jest obecnie wznoszona według europejskich wzorców, zdarza się jednak, że architekci wykorzystują przy ich tworzeniu również indyjskie motywy zdobnicze, które nadają domom niezwykle charakter.

Bardziej tradycyjne domy można zobaczyć poza wielkimi indyjskimi aglomeracjami. W mieście Jaisalmer leżącym na indyjskiej pustyni Thar ludzie budują swoje domy z piaskowca,

dlatego miejsce to popularnie nazywane jest złotym miastem. Większość jaisalmerskich domów to kilkupiętrowe prostopadłościany o płaskich dachach i niewielkich oknach, budowane ciasno jeden obok drugiego. Miasto nie różni się zatem wiele od innych pustynnych miasteczek świata. W suchym i gorącym klimacie taka zabudowa chroni przed słońcem, upałem w ciągu dnia i nocnym chłodem. Płaskie dachy w miejscu, gdzie nie ma obfitych opadów deszczu są bardzo funkcjonalne. Często można zobaczyć na nich suszące się pranie bądź bawiące się dzieci. Bogatsi mieszkańcy Jaisalmer, zazwyczaj zamożni kupcy, wznosili dawniej imponujące domostwa zwane *haveli*. *Haveli* to wielokondygnacyjny budynek z jednym bądź kilkoma wewnętrznymi dziedzińcami, z bogato zdobioną fasadą i rzeźbionymi balkonami od ulicy. Do czasów współczesnych zachowało się sporo imponujących *haveli*, ale tylko kilka jest nadal zamieszkałych.

W wielu miejscach w Indiach domy są częścią całości, z góry zaplanowanej i dobrze zorganizowanej, przestrzeni. Ich mieszkańcy nie mają możliwości decydowania o ich wielkości czy wyglądzie. Dzieje się tak nie tylko w miastach, ale i w mniejszych miejscowościach, między innymi w takich, które należą do wielkich przedsiębiorstw. Niewielkie, ale bardzo funkcjonalne i przytulne domy należą do rodzin, których członkowie pracują na plantacjach herbaty. Są to budowle parterowe, stawiane przez firmy na osiedlach robotniczych, zazwyczaj o jednakowej konstrukcji, różniące się wyłącznie kolorowymi elewacjami. W związku z tym, że herbaciane plantacje znajdują się w wilgotnym klimacie, w którym pojawiają się monsunowe deszcze, domki robotnicze mają spadziste dachy, najczęściej kryte blachą lub dachówką. W takich niedużych budynkach mieszkają dziadkowie, rodzice i dzieci. Kobiety najczęściej zajmują się zbieraniem herbacianych liści, mężczyźni pracują w fabrykach herbaty, a dzieci chodzą do pobliskiej szkoły, która jest również zbudowana i utrzymywana przez herbacianych potentatów.

Wnętrze domu

Wnętrza indyjskich domów są niezwykle różnorodne, tak jak cały ten ogromny kraj. W luksusowych willach są to nieograniczone przestrzenie, z licznymi sypialniami, łazienkami, dobrze zorganizowaną kuchnią, wielką jadalnią, urządzone z rozmachem i przepychem często na wzór dawnych pałaców maharadzów lub w eklektycznym europejskim stylu.

Domy biedniejszych mieszkańców Indii nie są aż tak wytworne jak rodzin z najwyższych kast, zawsze jednak są bardzo funkcjonalne. Na wsiach domy są niewielkie i pełnią przede wszystkim funkcje sypialne, ponieważ ich mieszkańcy większość czasu spędzają na świeżym powietrzu. W wiejskich domostwach często kuchnia znajduje się na zewnątrz, a gotowanie nadal odbywa się w glinianych piecach zwanych *tandoor*. Toaleta również mieści się poza domem. Nie ma bieżącej wody, korzysta się z wody ze studni bądź bierze się kąpiel i robi pranie w pobliskich

rzekach lub innych zbiornikach wodnych. Mieszkańcy wsi dużo czasu spędzają w obejściu. Próg domu jest miejscem spotkań towarzyskich, miejscem relaksu i odpoczynku, a także dobrym punktem obserwacyjnym toczącego się wokół życia.

Trochę inaczej wyglądają domy indyjskiej klasy średniej. W takim domu wielopokoleniowej rodziny istotne miejsce zajmuje kuchnia, w której rządzi najstarsza kobieta z domu. Według indyjskiej tradycji to kobieta zawsze przeprowadza się do domu rodzinnego swojego nowo poślubionego męża. W efekcie w jednym domu może mieszkać najstarsze małżeństwo z synami i ich nowymi rodzinami - żonami i dziećmi. Wszyscy żyją we wspólnym gospodarstwie domowym, każde małżeństwo ma swoją sypialnię, ale razem dzielą jedną kuchnię oraz pokój dzienny, w którym chętnie spędzają wolny czas. Takie zorganizowanie domu powoduje, że dzieci wychowują się razem ze swoimi kuzynami i kuzynkami, w bardzo bliskich relacjach z dziadkami, wujkami i ciociami, dlatego indyjskie więzy rodzinne są tak silne. Całe wielopokoleniowe rodziny spędzają ze sobą bardzo dużo czasu, jedzą wspólne posiłki, celebrują święta, których w kulturze indyjskiej jest wiele, wspierają się i podejmują wspólnie wszystkie ważne decyzje.

W tradycyjnym indyjskim domu nie mogłoby również zabraknąć miejsca kultu. Trzeba pamiętać o niezwyklej religijności tego społeczeństwa. Niezależnie od wyznawanej religii w wielu domach pojawiają się ołtarzyki poświęcone konkretnym świętym czy bóstwom. Najczęściej mają one proste formy obrazków z czczonymi wizerunkami, przy których zawieszane są girlandy kwiatów (najczęściej z żółtych lub pomarańczowych aksamitek), zapalane świece i kadzidełka, a niekiedy są to drewniane nastawy ołtarzowe niewielkich rozmiarów bądź odlany lub wyrzeźbiony posąg. W czasie licznych świąt ołtarzyki te są rozbudowywane, pojawiają się przy nich dodatkowo liście bananowca, kokosy i ryż. Często wizerunki bóstw hinduskich pojawiają się również przed wejściami do konkretnych pomieszczeń w domu.

We wnętrzu każdego indyjskiego domu unosi się intensywny zapach kadzidełek, kwiatów i aromatycznych przypraw. Wszystko urządzone jest z dbałością o najmniejszy szczegół. Indyjskie kobiety, tak jak dbają o swój codzienny strój, przywiązując dużą uwagę do kolorów, kształtów i biżuterii, tak też troszczą się o wygląd swojego domu. W Indiach kobiety swoje długie czarne włosy często splatają w warkocz, ponieważ jest to fryzura uważana za szczególnie sprzyjającą szczęściu. Według jednej z lokalnych legend jeden kosmyk warkocza symbolizuje dom ojca, drugi dom teścia, a trzeci kobietę, która łączy te dwa domy, dlatego kobiety pełnią ważne role w domowych ogniskach.

Dekorowanie domu

Domy w Indiach są tak wielobarwne jak ich mieszkańcy. Dużą uwagę przywiązuje się do ich dekorowania zarówno na zewnątrz jak i w środku. Fasady domów, niezależnie od statusu społecznego ich mieszkańców często malowane są na intensywne kolory. W wielu indyjskich miejscowościach można podziwiać postawione tuż obok siebie domy we wszystkich kolorach tęczy: czerwone, pomarańczowe, żółte, zielone, niebieskie czy fioletowe. Są również takie miejsca, gdzie dominuje przede wszystkim jeden kolor. Na przykład w indyjskim stanie Rajasthan znajdują się miasto Jodhpur, nieoficjalnie zwane niebieskim miastem, ponieważ cała jego stara część, wszystkie znajdujące się w nim budynki, są w kolorze niebieskim. Istnieje wiele teorii wyjaśniających, dlaczego jego mieszkańcy zaczęli malować swoje domy właśnie na taki kolor. Jedna z ciekawszych mówi o tym, że mieszkańcy upatrzili sobie niebieski, ponieważ przypominał im kolor wody. Ponad to pozwalał zachować chłód w środku budynków, kiedy na zewnątrz panowały uciążliwe upały.

Kolory, które rzucają się w oczy na zewnątrz indyjskich domów są również wszechobecne w ich wnętrzach. Mieszkańcy Indii, szczególnie ci, których na to stać, uwielbiają dekorować swoje domy. Wnętrza zachowane są zazwyczaj w ciepłych barwach. Ściany pomalowane są na intensywne, nasycone kolory, często kontrastowo ze sobą zestawiane. W poszczególnych pokojach znajdują się bogato zdobione tkaniny, barwne zasłony, narzuty, dywany czy lampy. Wszechobecnym elementem wielu pomieszczeń są kolorowe poduchy, które służą do siedzenia, spania, jako oparcie lub ozdoba.

W Indiach dużą uwagę przywiązuje się do symboliki aranżacji wnętrz, która przede wszystkim ma pomagać mieszkańcom w ich harmonijnym życiu i rozwoju wewnętrznym. Indyjska sztuka aranżacji przestrzeni - *wastu*, jest zbliżona do chińskiego *feng shui*. Polega na tworzeniu form, które pozostają w harmonii z prawami kosmosu i pomagają stworzyć wewnętrzną stabilizację, jaką powinien zapewniać dom, aby jego mieszkańcy byli zdrowi i szczęśliwi oraz cieszyli się pomyślnością. W takim celu dekorowane są również bardzo często drzwi wejściowe do domu. Nad drzwiami zobaczyć można girlandy kwiatów, kolorowe łańcuchy, sznury lampek, liście bananowca, mango czy miodły indyjskiej – *neem*, drzewa używanego od wieków w medycynie hinduskiej. Codzienne dekoracje są rozbudowywane i wzbogacane z okazji licznych świąt i uroczystości rodzinnych.

Niezwykłą dekoracją progów indyjskich domów jest *rangoli* – ozdobny wzór usypywany z różnych nietrwałych materiałów, najczęściej kolorowego lub białego piasku, rzadziej z ziaren zbóż, kolorowego ryżu, kwiatów bądź suszonych liści. *Rangoli* jest codziennie inne, każdego ranka tworzone na nowo wyłącznie przez kobiety. W zależności od ich czasu i ochoty może być bardzo proste lub niezwykle skomplikowane. Kobiety zajmujące się sztuką *rangoli* każdego dnia wieczorem sprzątając przed domem zmywają swoje wzory i obmyślają nowe, na kolejny dzień, często

rozrysowując je sobie w specjalnie do tego przeznaczonym zeszycie. Obecnie tradycja tworzenia *rangoli* jest w Indiach nadal żywa, jednak sporo kobiet szczególnie w dużych miastach, mieszkających w blokach, decyduje się na łatwiejsze formy i zamiast usypywania wzorów, używa gotowych szablonów lub naklejek. Tradycyjne motywy *rangoli* najczęściej nawiązują do przyrody, pojawiają się na nich kwiaty, owoce, zwierzęta, które łączą się w figury geometryczne, spirale, symbolizując nietrwałość świata. Kobiety tworzą te ulotne mozaiki, aby zaprosić do swojego domu dobre duchy, zachęcić je do odwiedzin i pozostania w ich domostwie. Najpiękniejsze i najbardziej okazałe formy *rangoli* przybierają w okresie indyjskich świąt, szczególnie podczas hinduskiego święta światła - Diwali. Każdy wzór jest wtedy niczym niepowtarzalne arcydzieło, niezwykle barwne i imponujące. *Rangoli* wykorzystuje się również jako motywy religijne i zdobi nimi przestrzeń wokół ołtarzy. Większość *rangoli* pełni jednak przede wszystkim funkcje dekoracyjne. W niektórych miejscach w Indiach można obecnie zobaczyć malowane farbami wyłącznie dla ozdoby skomplikowane wzory na ścianach domów.

Różnorodność indyjskich domów utwierdza w przekonaniu o wielobarwności i wielokulturowości tego wielkiego, rozległego kraju. Przeglądając się im można dowiedzieć się wiele o ich mieszkańcach. Poznać bliżej kulturę i tradycje charakterystyczne dla danych grup etnicznych i społecznych, które w Indiach są niezwykle zróżnicowane.

Tekst i zdjęcia: Monika Bryzek

Tekst powstał w ramach projektu *Mini Festiwal Edukacji Globalnej – edycja 2014*. Projekt jest współfinansowany w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP w 2014 r.

Utwór wyraża wyłącznie poglądy autora i nie może być utożsamiany z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Zdjęcia i tekst „W indyjskim domu” są dostępne na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Moniki Bryzek oraz Fundacji Edukacji Międzykulturowej. Utwór powstał w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2014. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o programie polskiej współpracy rozwojowej.